

SEURUUTUTKIMUS TURKUUN MUUTTANEEN OULULAISEN
YKSILÖMURTEEN KEHITYKSESTÄ

Suomen kielen kandi-
daatin tutkielma
Oulun yliopisto
10.1.2020

Jonna Kurtti

SISÄLLYS

1. JOHDANTO	1
1.1. Tutkimuksen aihe ja tutkimuskysymykset	1
1.2. Tutkimusaineisto	2
1.3. Aiempi tutkimus	5
2. TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT	7
2.1. Sosiolingvistiikka ja dialektologia tieteenalana	7
2.2. Variaation funktiot	8
2.3. Tutkimusmenetelmät ja keskeiset käsitteet	9
3. ANALYYSI	12
3.1. Inessiivi	12
3.2. Yleisgemmaatio	15
3.3. Persoonapronominit	19
3.3.1. <i>Mää</i> -variantti	20
3.3.2. <i>Mä</i> -variantti	20
3.3. <i>Minä</i> -variantti	22
3.4. Yhteenvedo	23
4. PÄÄTÄNTÖ	25
LÄHTEET	27

1. JOHDANTO

Tarkastelen kandidaatintutkielmassani yhden yksilömurteen eli idiolektin kehittymistä joulukuun 2017 ja huhtikuun 2019 väliseltä ajalta. Tutkin aihetta, koska seuruututkimusta idiolektin kehityksestä on tehty niin Suomessa kuin kansainvälisestikin vain vähän. Suomessa on tehty toistaiseksi vain muutamia pitkäaikaisia idiolektin seuruututkimuksia, jotka ovat keskittyneet Etelä- ja Itä-Suomen alueille. Suomalaisia seuruututkimuksia ovat tehneet esimerkiksi Kari Nahkola ja Marja Saanilahti (2001), Marjatta Paalander (2005) sekä Liisa Mustanoja (2011). Tutkimusaiheeni on tärkeä, sillä pitkäaikaisille idiolektin seuruututkimuksille on paljon tarvetta. Tarvitaan lisää tietoa siitä, kuinka murre kehittyy aikuisiällä.

1.1. Tutkimuksen aihe ja tutkimuskysymykset

Tutkielmassani tarkastelen syntyperäisen oululaisen, peitenimeltään Iiriksen, idiolektin kehitystä. Iris on syntynyt Oulussa vuonna 1994. Hänen perheensä ja suurin osa lähi-suvusta ovat kotoisin myös Oulusta. Iiriksen äiti on syntynyt Oulussa, mutta hänen perheensä on alun perin lähtöisin Vaasasta. Iiriksen isä on myös syntynyt Oulussa, jossa hänen sukunsa on asunut jo useamman sukupolven ajan. Iris on asunut suurimman osan elämästään Oulussa. Hän asui kaupungissa syntymästään lähtien aina 23-vuotiaaksi saakka, jolloin hän muutti Turkuun. Tätä kandidaatintutkielmaa kirjoittaessani Iris on 25-vuotias ja asuu edelleen Turussa.

Aloitin suomen kielen opintoni syyskuussa 2017, jolloin Iris muutti Turkuun. Ensimmäisten kurssien aikana pohdin mielessäni, miten muutto toiselle murrealueelle tulee vaikuttamaan Iiriksen idiolektiin. Olen aina ollut kiinnostunut kielistä ja niiden muuttumisesta, joten ajatus idiolektin säännöllisestä tarkkailusta tuntui minusta kiinnostavalta. Pian sainkin ajatuksen tehdä siitä kandidaatintutkielmani. Iris oli alusta alkaen hyvin kiinnostunut tutkielmasuunnitelmistani, ja aloitimme nauhoitukset pian hänen ja ohjaajani suostumuksen saamisen jälkeen. Ensimmäisen keskustelumme nauhoitin jo joulukuussa 2017, jolloin Iiriksen muutosta oli ehtinyt kulua kolme kuukautta.

Tutkimuskysymykseni tässä tutkielmassa ovat:

- 1) Millaisia mahdollisia muutoksia Iiriksen inessiivin, yleisgeminatian ja persoonapronominien käytössä on tapahtunut?
- 2) Millaisissa konteksteissa hän käyttää kutakin varianttia?

Hypoteesini on, että Iiriksen idiolekti on muuttunut jonkin verran. Lapsi oppii puhumaan ensimmäisen huoltajansa, yleisimmin äitinsä, puheen vaikutuksesta (Labov 2001: 415). Iris on kasvanut lapsesta aikuiseksi perheessä, jolla on vahvat sukujuuret Oulussa. Hän asui elämänsä ensimmäiset 23 vuotta Oulussa, joten hän on ollut pitkään kosketuksissa alueen murteen kanssa. Iris on myöhemmin aikuisiällä muuttanut toiselle murrealueelle, mikä todennäköisesti vaikuttaa hänen puhekieleensä (Palander 2005: 11). On kuitenkin todennäköisintä, että hänen puheessaan esiintyy eniten Oulun murteen piirteitä, sillä hän on asunut murteen vaikutusalueella suurimman osan elämästään.

1.2. Tutkimusaineisto

Käytän tutkielmassa itse keräämääni aineistoa, joka koostuu minun ja Iiriksen välisistä nauhoitetuista arkikeskusteluista. Ennen varsinaista nauhoitusta olemme miettineet yhdessä sopivan aloituspuheenaiheen, josta keskustelu on sen jälkeen luontevasti jatkunut muihinkin aiheisiin. Olen kerännyt aineistoni yhden vuoden ja neljän kuukauden aikana. Ensimmäisen keskustelun nauhoitin joulukuussa 2017 ja viimeisen huhtikuussa 2019. Olen tallentanut keskustelumme sekä Oulussa että Turussa. Nauhoituksia on yhteensä neljältä eri ajankohdalta, ja niiden välillä on kulunut keskimääräisesti viisi kuukautta. Aineistoa on kertynyt yhteensä vajaat kolme tuntia. Ensimmäinen, joulukuussa 2017 nauhoitettu keskustelu, poikkeaa jonkin verran muista nauhoituksista puhevuorojen jakaantumisen perusteella. Joulukuun 2017 nauhoituksessa Iris kertoo Norjan-matkastaan ja on lähes koko nauhoituksen ajan äänessä, mutta myöhemmissä nauhoituksissa keskustelu on minun ja Iiriksen välistä tasapuolista dialogia.

Tässä kandidaatintutkielmassa käsittelen ainoastaan valikoituja kielenpiirteitä. Keskityn tarkastelemaan yleisgeminatian, inessiivin sekä persoonapronominien käyttöä ja mahdollista vaihtelua. Olen rajannut tutkittavat piirteet niiden esiintymismäärän ja kiinnostavuuden perusteella. Aineiston rajaus koskee ainoastaan tutkittavia piirteitä, sillä käytän tutkielmassani keräämääni keskusteluaineistoa kokonaisuudessaan.

Litteroin aineistostani vain tutkielman kannalta oleelliset kohdat eli ne, joissa tutkittavia piirteitä esiintyy. Noudatan litteroinnissa pelkistettyä suomalais-ugrilaista tarkekirjoitusta, jota olen yksinkertaistanut seuraavasti:

- 1) Pitkä vokaali merkitään kahden saman vokaalin grafeemijonolla, esim. *tulppaani*.
- 2) Svaavokaali merkitään lyhyen vokaalin tavoin, esim. *kylymä*.
- 3) ü merkitään y, esim. *järkyttävää*.
- 4) Erisnimet kirjoitetaan isolla alkukirjaimella.
- 5) Laryngaaliklusiili ja luja aluke merkitään heittomerkillä.
- 6) Vokaalien välistä tavurajaa ei merkitä.

1.3. Aiempi tutkimus

Kuten olen jo johdannossa maininnut, seuruututkimuksia idiolektin kehityksestä on tehty Suomessa ja jopa kansainväliselläkin tasolla vain vähän. Ennen 1990-lukua reaaliaikaturkimuksia oli tehty maailmanlaajuisesti ainoastaan muutamia. Sosiolingvistiikka on nuori tieteenala, mikä selittää osin tutkimusten vähäisyyden. Vähäisyyteen vaikuttaa myös reaaliaikaturkimusmenetelmän hitaus ja työläys. (Kurki 2005: 32.)

Suurin osa suomalaisista seuruututkimuksista on tehty 2000-luvun aikana. Tommi Kurki (2005) on tarkastellut Alastaron murretta kolmelta eri vuosikymmeneltä. Kari Nahkola ja Marja Saanilahti (2001) ovat tehneet seuruututkimuksen Vaskiveden murteesta, jossa he tarkastelevat ikäryhmittäin kymmenen vuoden aikana tapahtuneita idiolektin muutoksia. Liisa Mustanoja (2011) on puolestaan tarkastellut väitöskirjassaan Tampereen puhekieltä.

Murteen reaaliaikaista muutosta on tutkittu myös muutamissa pro gradu -töissä lähinnä Etelä- ja Itä-Suomessa. Sari Kukkonen (2002) on tutkinut Lapinlahden murteen muutosta, ja Pirjo Tanskanen (2005) puolestaan juukalaisnuorten puhekielen muuttumista. Kristiina Lindberg (2005) on tutkinut kuuden idiolektin reaaliaikaista muuttumista Turussa kolmen vuosikymmenen ajan. Myös Pohjois-Suomessa on tehty aiheesta muutamia pro gradu -tutkielmia. Reaaliaikaista muutosta ovat tarkastelleet esimerkiksi Sanna

Moilanen (2003) Hailuodon murteesta, Sanna Isto (2014) entisen Alatornion alueelta sekä Lea Millaskangas (2018) Iin puhekielestä.

Tutkimuksia, joissa on minun tutkielmani tavoin tarkasteltu ainoastaan yhden informantin idiolektin kehitystä, on tehty vain muutamia. Hanne Pietilä (2014) on tarkastellut pro gradu -työssään yhdeksänvuotiaan loimaalaisen murrepiirteitä. Marjatta Palander (2005) on tutkinut informanttinsa idiolektin kehitystä kolmen vuosikymmenen ajan. Palanderin tutkimus on Suomen pitkäaikaisin yksilömurteen seuruututkimushanke.

Olen esitellyt johdantoluvussa tutkimukseni aiheen ja informanttini taustatiedot. Lisäksi olen kertonut tutkimukseni valintaperusteista sekä niiden rajaamisesta. Olen esitellyt myös aiempaa tutkimusta aiheesta. Seuraavassa luvussa perehdyn tutkimukseni teoreettisiin lähtökohtiin eli sosiolingvistiikkaan ja dialektologiaan. Esittelen myös variaation-tutkimusta, tutkielmani kannalta keskeisiä käsitteitä sekä tutkimusmenetelmiä.

2. TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT JA METODIT

Tarkastelen yhden yksilömurteen kehitystä, joten tutkielmani edustaa sosiolingvistiikkaa sekä dialektologiaa eli murteentutkimusta. Tässä luvussa perehdyn ensin sosiolingvistiikan ja dialektologian taustoihin sekä variaation tutkimukseen. Lopuksi esittelen tutkimusmenetelmiä sekä keskeisiä käsitteitä.

2.1. Sosiolingvistiikka ja dialektologia tieteenalana

Sosiolingvistiikalla tarkoitetaan kielentutkimuksen alaa, jossa kielen katsotaan olevan sosiaalinen ilmiö ja heijastavan yhteiskuntaa. Tutkimuksen lähtökohtana on sosiaalinen todellisuus sosiaalisessa ympäristössä. (Nuolijärvi 2000: 13–15.) Ala syntyi, kun kielentutkijat huomasivat kielellä ja sosiaalisilla tekijöillä olevan yhteyttä keskenään (Kurki 2005: 13). He huomasivat, että murteet ovat paitsi alueellisia myös sosiaalisia, koska kaikilla puhujilla on sosiaalinen tausta ja alueellinen sijainti (Chambers & Trudgill 1980: 54). Sosiolingvistiikan tavoitteena on tutkia, mistä kielen variaatio ja muutokset johtuvat (Nuolijärvi 2000: 14). Kieltä tarkastellaan sen ominaisessa ympäristössään lingvistiikan keinojen avulla (Kurki 2005: 15).

Sosiolingvistiikka vakiintui tieteenalana ja terminä 1960-luvulla erityisesti William Labovin varhaisimpien tutkimusten ansiosta. Etenkin Labovin tutkimusta vuodelta 1966 New Yorkin sosiolingvistisesta variaatiosta pidetään merkittävänä alan synnyn ja kehityksen kannalta. Suomessa sosiolingvististä tutkimusta on tehty 1960-luvun loppupuolelta alkaen, joskin sen vaikutus alkoi näkyä vasta 1970-luvun puolella. (Kurki 2005: 13.)

Sosiolingvistiikka on perinteisesti jaettu mikro- ja makrososiolingvistiikkaan. Mikrososiolingvistiikan tavoitteena on tarkastella sosiaalisen rakenteen vaikutusta ihmisen puhetapaan. Se tutkii myös, miten sosiaaliset muuttujat, kuten ikä, sukupuoli ja sosiaalinen ryhmä, ovat yhteydessä kielen variaatioon. Makrososiolingvistiikka tarkastelee yhteisöjen käyttäytymistä kieltä kohtaan. Se tutkii esimerkiksi kielellisiä asenteita, eri kielimuotojen funktionaalisia tehtäviä kieliyhteisöjen keskuudessa sekä kielen säilymistä ja

kuolemaa. (Nuolijärvi 2000: 15.) Tässä tutkielmassa tarkastelen yksilön kielessä tapahtuvia muutoksia, joten tutkimukseni on mikrososiolingvististä.

Dialektologia eli murteentutkimus on lähtöisin 1800-luvulta. Tutkimussuuntauksen keskiössä ovat olleet paikallismurteet ja niiden väliset suhteet. Dialektologian tavoitteena on ollut kuvata suomen historiallista kehitystä sekä siihen vaikuttaneita tekijöitä. (Nuolijärvi & Sorjonen 2005: 11.) Dialektologian ja sosiolingvistiikan välinen ero on ollut Suomessa kapeampi kuin useimmissa muissa maissa, sillä suomalaisen murteentutkimuksen katsotaan olevan lähempänä sosiolingvistiikkaa kuin esimerkiksi englanninkielissä maissa. (Kurki 2005: 14.) Vaikka dialektologia on sosiolingvistiikkaa vanhempi tutkimusala, osa tutkijoista luokittelee sen nykyisin yhdeksi sosiolingvistiikan osa-alueeksi (Kunnas 2007: 81).

2.2. Variaation funktiot

Sosiolingvistinen variaationtutkimus on sosiolingvistiikan tavoin lähtöisin William Labovin varhaisimmista tutkimuksista 1960-luvulta. Sitä pidetään usein jopa sosiolingvistiikan synonyymina. Variaationtutkimus selvittää kielen variaatioon liittyviä kysymyksiä, kuten mitkä sosiaaliset tekijät vaikuttavat kielellisen variaation olemassaoloon ja mitä kielen olemukseen liittyviä asioita variaatio kertoo. Suomeen variaationtutkimus saapui varsinaisesti 1970-luvun alussa, mutta jo 1960-luvun lopulla valmistui opinnäytetöitä, joissa tutkittiin kielellistä vaihtelua suhteutettuna sosiaalisiin muuttujiin. Suomessa alueellisten ja sosiaalisten muuttujien sekä kielenkäytön suhdetta on tutkittu aina 1970-luvulta alkaen useimmiten variaationanalyysin näkökulmasta, minkä vuoksi on ymmärrettävää, että sosiolingvistiikkaa ja variaationtutkimusta pidetään toistensa synonyymeina. (Lappalainen 2004: 13–14; Nuolijärvi 2000: 17.)

Koodinvaihdolla tarkoitetaan tyypillisimmin tilannetta, jossa kaksi tai useampi kieltä vaihtelevat samassa keskustelussa (Lappalainen 2004: 282). Se merkitsee aina eroavaisuutta aiempaan puheeseen ja siirtymistä toiseen rooliin, aiheeseen tai moodiin. Koodinvaihdon tarkoitus on elävöittää keskustelua tuomalla siihen uudenlaisia näkökulmia ja ääniä. (Lappalainen 2004: 322.) Puhumisen tavasta käytetään nimitystä moodi. Moodilla tarkoitetaan siis sitä, millä tavalla puhe tulisi tulkita, esimerkiksi sarkastisesti tai

kirjaimellisesti. Puhuja voi halutessaan vaihdella eri moodeja saman puheenvuoron aikana. Muutosta havainnoidaan tyypillisimmin muuttamalla äänenlaatua tai vaihtamalla erilaiseen puhetyyliin, kuten murteen imitoimiseen. Useimmiten moodin muuttaminen ja koodinvaihto ovat yhteyksissä toisiinsa, mutta eivät välttämättä jokaisessa tilanteessa. Koodinvaihto ei siis välttämättä tarkoita jokaisessa yhteydessä puhettavan muutosta esimerkiksi sarkastiseen tai humoristiseen moodiin. (Lappalainen 2004: 317.)

2.3. Tutkimusmenetelmät ja keskeiset käsitteet

Valtaosa kielen muuttumista käsittelevistä tutkimuksista on toteutettu **näennäisaikamenetelmän** avulla. Näennäisaikamenetelmässä verrataan eri-ikäisten puhujien puhetta toisiinsa ja oletetaan, että puheessa esiintyvät erot kuvastavat tämänhetkistä kielenmuutosta (Laasanen 2016: 59). Sitä käytetään etenkin nopeasti etenevien muutosten tutkimiseen. Näennäisaikamenetelmässä oletetaan, että jokaisessa ikäryhmässä puhutun kielen järjestelmä säilyy pitkälti samanlaisena. Näkemyksen mukaan esimerkiksi nykyisten 50-vuotiaiden käyttämä kieli kuvastaisi myös sitä kieltä, jota he ovat puhuneet myös nuoruudessaan muutamia vuosikymmeniä sitten. Eroavaisuudet nykyisten nuorten aikuisten ja 50-vuotiaiden käyttämien kielten välillä perustuisivat siis ajan vaikutukseen, ja ne kertoisivat myös parhailtaan tapahtuvasta kielenmuutoksesta. (Palander 2005: 12.) Yksi tunnetuimmista menetelmän käyttäjistä on William Labov, joka pohjasi 1960-luvulla tekemänsä variaationtutkimuksen näennäisaikamenetelmään (Laasanen 2016: 59). Menetelmää on käytetty paljon myös 1900-luvun lopun suomalaisissa tutkimuksissa, joissa on tarkasteltu murteiden muutosta (Palander 2005: 13).

Viime vuosikymmeninä näennäisaikamenetelmän paikkansapitävyyttä on kyseenalaistettu sen vanhakantaisen ajattelutavan vuoksi. Menetelmä ei osaa erottaa toisistaan kielen sukupolvittaisia ja ikäsidonnaisia muutoksia (Laasanen 2016: 59). Sen mukaan kieli on staattinen eri ikäryhmittymillä (Palander 2005: 12). Näennäisaikamenetelmän rinnalla on alettu käyttää sitä täydentävää ja testaavaa reaaliaikamenetelmää (Palander 2005: 13).

Reaaliaikamenetelmää käytettäessä tarkastellaan määriteltyjä puhujia tai puhujayhteisöjä tietyn aikajakson aikana. Menetelmä jakaantuu kahteen erilaiseen tutkimussuun-

taukseen. **Trenditutkimus** hyödyntää aiempaa näennäisaikamenetelmän tutkimusta ja toistaa sen uudelleen (Laasanen 2016: 60). Informanttien tulee olla samasta yhteisöstä ja saman sosioekonomisesta taustasta kuin aiemmalla tutkimuskierroksella. Tärkeintä on, että molempien tutkimuskierrosten informantit edustavat samaa ikäpolvea. Idiolektien muutoksen selvittämiseksi on tarkasteltava samaa puhujaryhmää kahdesti. (Kurki 2005: 32.) Suuntauksen hyvänä puolena pidetään sitä, että se näyttää kielen muutokset yhteisössä tutkittavalta ajalta. Sen sijaan trenditutkimus ei kiinnitä huomiota yksilöiden kielen muutoksiin, mitä pidetään sen varjopuolena. Reaaliaikatutkimukset ovat tyypillisimmin trenditutkimuksia. (Laasanen 2016: 60.)

Toinen reaaliaikamenetelmän tutkimussuuntauksista on **paneelitutkimus**, jossa tutkimusaineisto kerätään samoilta informanteilta eri ajankohtina. Tavoitteena on käyttää myös samaa haastattelijaa ja keruumetodia kuin aiemmilla tutkimuskierroksilla. Paneelitutkimus on usein trenditutkimusta vaikeampi toteuttaa, sillä samojen informanttien jäljittäminen voi osoittautua haasteelliseksi. He ovat voineet muuttaa toiselle paikkakunnalle, eivätkä he välttämättä kykene tai halua osallistua enää tutkimuksen uudelle kierrokselle. (Kurki 2005: 31.) Paneelitutkimuksen yksi eduista on se, että sen avulla saadaan tietoa yksilön kielessä tapahtuneista muutoksista (Laasanen 2016: 60). Menetelmää ei kuitenkaan käytetä variaationtutkimuksessa usein, sillä sitä pidetään hitaana ja työläänä (Kurki 2005: 31).

Valtaosa Suomessa 2000-luvulla tehdyistä idiolektitutkimuksista on toteutettu reaaliaikamenetelmän avulla, jota hyödynnän myös tässä kandidaatintutkielmassa. Tarkastelen yhden informantin tuottamaa aineistoa eri ajankohdilta, mikä tekee tutkielmastani paneelitutkimuksen. Teen tutkielmassani sekä kvantitatiivista että kvalitatiivista tutkimusta. Ensin lasken, kuinka monta kertaa tutkimiani kielenpiirteitä esiintyy litteroidussa aineistossa. Tämän jälkeen koostan tuloksista taulukon ja vuosittaiset prosentuaaliset osuudet, joiden perusteella analysoin tutkimustuloksia kvalitatiivisesti. Tarkastelen, millaisia muutoksia kielenpiirteissä on tapahtunut ja miten eri edustumat varioivat aineistossa keskenään.

Paneelitutkimuksia on tehty Suomessa ainoastaan muutamia. Näissä tutkimuksissa tarkasteluväli on ollut pitkä, yleensä 10–20 vuotta (Palander 2005: 19). Nauhoitusten väliin jäänyt aika on ollut vastaavasti pitkä, sillä esimerkiksi Marjatta Palanderin tutki-

muksessa (2005) informanttia on haastateltu kuuden vuoden välein. Tässä kandidaatin-tutkielmassa tarkastelen lyhyellä aikavälillä tapahtuvaa idiolektin muutosta. Tarkasteluväli tässä tutkielmassa on yksi vuosi ja neljä kuukautta, jolloin nauhoituksia on otettu keskimääräisesti viiden kuukauden välein. Nauhoitusväli on tiheä, mikä on paneelitutkimuksissa uutta.

Tässä luvussa olen kertonut tutkielmani teoreettisista lähtökohdista, tutkimusmenetelmistä sekä keskeisistä käsitteistä. Seuraavassa luvussa analysoin keräämääni aineistoa valitsemieni kielenpiirteiden kannalta. Jaan analyysiosuuden kolmeen alalukuun, joissa käsittelen yksitellen inessiiviä, yleisgeminaatiota sekä persoonapronomineja. Lopuksi koostan tutkimustuloksistani yhteenvedon.

3. ANALYYSI

Tässä luvussa tarkastelen valikoituja kielenpiirteitä informanttini puheesta. Jaan analyysiosuuden kolmeen alalukuun, joissa käsittelen valitsemiani piirteitä yksitellen. Lasken jokaiselta tarkasteluvuodelta esiintymien määrän ja koostan niistä taulukon. Vertailen tuloksia kvantitatiivisesti taulukoiden perusteella ja kvalitatiivisesti esimerkkien avulla. Vertailulla selvitän tarkastelujakson aikana idiolektissa tapahtuneita muutoksia. Viimeisessä alaluvussa tiivistän tutkimustuloksista yhteenvedon.

3.1. Inessiivi

Taulukossa 1 esitän Iirixen idiolektissa esiintyvät inessiivin varioivat edustukset. Olen laskenut kunkin variantin määrän jokaiselta tarkasteluvuodelta sekä niiden vuosittaisen prosentuaalisen osuuden.

TAULUKKO 1. Inessiivin yleiskielisen ja murteellisen variantin esiintymät sekä niiden prosentuaaliset osuudet vuosittain.

	-sA f (%)	-ssA f (%)
2017	10 (12,5 %)	70 (87,5 %)
2018	5 (6,2 %)	76 (93,8 %)
2019	1 (1,2 %)	82 (98,8 %)
Yhteensä f (%)	16 (6,6 %)	228 (93,4 %)

Taulukosta 1 ilmenee, että Iiris käyttää inessiivistä joko yleiskielistä *-ssA*-varianttia tai Oulun alueen murteelle tyypillistä *-sA*-varianttia. On yllättävää, ettei aineistosta ilmene ainuttakaan tapausta, jossa hän käyttäisi loppuheitollista inessiiviä *-s*, sillä piirre on varsin tyypillinen Turun seudun murteille. (Kettunen 1940, kartta 104; Mielikäinen 2016.) Kun nauhoitimme viimeisen keskustelumme huhtikuussa 2019, Iiris oli asunut Turussa yli puolentoista vuoden ajan. On todennäköisintä, että Iiris on tuona aikana kuullut ympärillään olevien ihmisten käyttävän loppuheitollista varianttia, mutta ei ole silti omak-

sunut sitä omaan puheeseensa. Kyseessä on todennäköisimmin tiedostettu valinta, sillä aineistosta ei ilmene yhtäkään enteilevää merkkiä piirteen käytöstä.

Iris tuottaa puheessaan valtaosin yleiskielisen inessiivin variantin. Vuosien 2017 ja 2019 välisenä aikana aineistossa esiintyy 228 yleiskielistä varianttia, kun puolestaan murteellista edustumaa on samalta ajanjaksolta vain 16 kappaletta. Yleiskielistä varianttia on yhteensä 93,4 % kaikista aineiston inessiivitapauksista, ja murteellista varianttia puolestaan 6,6 %. Eniten yleiskielistä inessiiviä esiintyy sekä määrällisesti että prosentuaalisesti vuonna 2019. Murteellista inessiiviä esiintyy odotuksenmukaisesti eniten vuonna 2017, jolloin Iiriksen muutosta oli kulunut vasta kolme kuukautta.

Kuten taulukko 1 osoittaa, Iris on siirtymässä yhä enemmän yleiskielisempään suuntaan. Murteellista varianttia ei määrällisesti esiinny lähtökohtaisestikaan kovin paljon: vuoden 2017 aineistossa *-sA*-varianttia esiintyy vain kymmenen kertaa. Määrä laskee puoleen seuraavana vuonna, ja vuoden 2019 aineistossa piirre esiintyy ainoastaan kerran. Vuonna 2017 variantti kattaa 12,5 % koko vuoden inessiivitapauksista, mutta vuonna 2019 enää 1,2 %. Aineiston perusteella on hyvin todennäköistä, että *-sA*-variantti katoaa jossain vaiheessa Iiriksen puheesta kokonaan.

Yleiskielistä *-ssA*-varianttia on määrällisesti selkeästi murteellista varianttia enemmän jokaisena tarkasteluvuonna. Sen edustumat ovat lisääntyneet Iiriksen puheessa vuosittain keskimääräisesti 8 %. Yleiskielistä inessiiviä esiintyy aineistossa laajalti lähes kaikissa mahdollisissa yhteyksissä.

Esimerkkejä *-ssA*-variantin esiintymistä:

- (1) *oli ihana istua siellä **junassa** ku näky niitä norjankielisiä uutisia siinä välillä ja mainoksia – –* (2017)
- (2) *mutta näköjää karkkipussit maksaa **Oslossa**.* (2017)
- (3) *voisko sitte olla että **kalliimmissa** ihan **semmosissa oikeissa farkuissa** ois sitte aina ne taskut.* (2018)
- (4) *kyllä siinä **iässä** nii on jo, ollu niijku siinä on käyny jo koulun ja ollu **työ-elämässä** sum muuta nii kyllähän nekin niijku kehittää sitte sitä itseluottamusta iha hirveesti.* (2018)
- (5) *mut kyllä niijku Nuuskamuikkune se on niijku **kaikessa sarjakuvissa kirjoissa teeveesarjassa** se *o* aivam mahtava ihan loistava hahmo.* (2019)

Murteellisen variantin esiintymiskonteksti näyttää aineiston valossa riippuvan tarkasteluvuodesta. Vuonna 2017 *-sA*-variantin esiintyminen ei näytä olevan tietystä tekijästä tai kontekstista riippuvaista, sillä sitä ilmenee monissa eri yhteyksissä.

Esimerkkejä vuoden 2017 *-sA*-variantin esiintymistä:

- (6) *voi että ku haluais niihi samoihin paikkoihi aina uuestaan mutta ku pitää käy''ä **niisä muisaki** kuiteyki.*
- (7) *mää olin kyllä, tosi **aikasesa** siellä tosiaan – –*
- (8) *mulla ikinä enne tullu turbulenssia **konneesa** niin nyt tuli semmosta vähän, vähän niinku tota pahempaa – –*

Vuoden 2017 jälkeen esiintymiskonteksti näyttää vakiintuvan. Vuosina 2018 ja 2019 murteellinen edustuma ilmenee valtaosin silloin, kun sitä edeltää toinen, yleiskielinen inessiivi.

Esimerkkejä vuosien 2018 ja 2019 *-sA*-variantin esiintymistä:

- (9) *se oli varsinki yhdessä **vaiheesa** semmone – – (2018)*
- (10) *yhdessä **jaksosa** haastateltiin tuota joka oli, tuota yhtä pääministeriä joka oli tuota, Pohjoismaitte' 'ensimmäinen naispuoline, pääministeri. (2018)*
- (11) *ehkä varmaaj jossaki **vaiheesa** – – (2019)*

Aineistossa esiintyy myös jonkin verran keskustelun sisäistä variaatiota. Iris on tuottanut satunnaisesti sekä yleiskielisen että murteellisen variantin saman keskustelun aikana. Variaatiosta on esimerkkejä etenkin vuodelta 2018:

- (12) *ei **tässä** kyllä paljon kerkee.*
- (13) *mut sitte sej jälkeen tuli sellane että vitsi, et eihä **tüsä** oo mitää järkeä et mää alan enlantii puhumaa – –*
- (14) *no nehä on tosi isoa se teksti oli **niissä** nii lukee kyllä tosi äkkiä.*
- (15) *voi että **niisä** on niin monta juttua mitkä pitää ottaa huomioon.*

Tutkimustuloksistani löytyy yhtäläisyyksiä aiempiin tutkimuksiin. Tommi Kurki on tutkinut useiden eri ikäpolvien puhumaa Alastaron murretta kolmelta eri vuosikymmeneltä: 1970-luvun, 1990-luvun sekä 2000-luvun vaihteesta. Hänen aineistossaan esiintyy yleiskielisen *-ssA* ja murteellisen *-sA* varianttien lisäksi myös loppuheitollista varianttia *-s*. Loppuheitollinen *-s* on Kurjen tutkimuksessa yleistymässä etenkin nuorimman ikä-

ryhmän, vuosien 1987–1989 välisenä aikana syntyneiden, keskuudessa. (Kurki 2005: 62, 176.) Hänen tutkimustulostensa mukaan yleiskielinen variantti *-ssA* on sitä yleisempi, mitä löyhempi informantin suhde kotiseutuunsa on (Kurki 2005: 173). Kurjen tutkimustulokset tukevat myös omiani. Iiriksen suhde Ouluun on kylmä ja löyhä, minkä hän on tuonut ilmi nauhoitusten aikana. Kuten taulukko 1 osoittaa, Iris on alkanut suosia vuosi vuodelta enemmän yleiskielistä varianttia niin määrällisesti kuin prosentuaalisesti. Hänen nykyisessä asuinseudissaan *-sA*-varianttia ei esiinny, mikä todennäköisesti on edesauttanut piirteen asteittaista karsiutumista. Arvelisin kuitenkin Kurjen tutkimustulosten perusteella, että Iiriksen tapauksessa yleiskielisen variantin kasvuun on vaikuttanut eniten löyhä suhtautuminen kotiseutuun ja sen murteeseen.

Liisa Mustanoja (2011) on tarkastellut väitöskirjassaan Tampereen puhekieltä. Myös hänen aineistossaan yleiskielinen inessiivi *-ssA* on selkeästi käytetyin variantti: se kattaa lähes 90 % kaikista aineiston inessiivihavainnoista. (Mustanoja 2011: 155.) Mustanoja on havainnut, että hänen kotimurteessaan Tyrvään murteessa *-sA*-variantti on leimaantunut negatiiviseksi ja maalaiseksi variantiksi poismuuttaneiden nuorten aikuisten keskuudessa (Mustanoja 2011: 153).

3.2. Yleisgemmaatio

Taulukossa 2 esitän Iiriksen yleisgemmaatioesiintymät sekä geminoitumattomat muodot, joissa yleisgemmaation toteutuminen olisi ollut mahdollista. Olen laskenut jokaiselta vuodelta esiintymien määrän sekä niiden prosentuaalisen osuuden.

TAULUKKO 2. Geminoituneet ja geminoitumattomat esiintymät sekä niiden prosentuaaliset osuudet vuosittain.

	YLEISGEMINAATIO f (%)	EI YLEISGEMINAATIOTA f (%)
2017	35 (39,8 %)	53 (60,2 %)
2018	2 (1,9 %)	105 (98,1 %)
2019	0 (0 %)	52 (100 %)
Yhteensä f (%)	37 (16,8 %)	184 (83,2 %)

Taulukosta 2 käy ilmi, että yleisgeminaatio on kadonnut Iiriksen puheesta täysin vuoteen 2019 mennessä. Iris käyttää yleisgeminaatiomuotoja varsin runsaasti vielä vuonna 2017. Lähes kaikki aineiston yleisgeminaatiohavainnoista ovatkin kyseiseltä vuodelta. Esiintymien määrä laskee rajusti seuraavana vuonna, jolloin niitä ilmenee ainoastaan kaksi. Vuonna 2019 yleisgeminaatioesiintymiä ei ole enää ollenkaan.

Vaikka yleisgeminaatiota esiintyy Iiriksen puheessa runsaasti vielä vuonna 2017, piirre ei kuitenkaan ole erityisen leimaava. Vuonna 2017 esiintymät yleisgeminaation ja geminoitumattomien muotojen välillä ovat jakaantuneet melko tasaisesti: geminoitumattomia esiintymiä on 60 prosenttia ja yleisgeminaatiota puolestaan lähes 40 prosenttia. Vuonna 2018 geminoitumattomia esiintymiä on niin määrällisesti kuin prosentuaalisesti selkeästi edellisvuotta enemmän. Iris tuottaa yleiskielisen variantin ainoastaan kahta geminoitunutta esiintymää lukuun ottamatta. Vuonna 2019 Iris tuottaakin enää pelkästään geminoitumattomia muotoja. Kuten taulukosta 2 on nähtävissä, vuosina 2017 ja 2019 geminoitumattomien esiintymien määrä on lähes puolet vähemmän vuoteen 2018 verrattuna. Ero johtuu todennäköisimmin nauhoitusten määrästä. Vuonna 2018 aineistoa on kahdelta eri ajankohdalta, mutta vuosilta 2017 sekä 2019 nauhoituksia on ainoastaan yhdeltä ajankohdalta.

Iiriksen kotipaikkakunnalla Oulussa yleisgeminaatio on tyypillinen murrepiirre (Kettunen 1940, kartta 2). Hän on kasvanut oululaisessa perheessä ja asunut murteen vaikutusalueella aikuisikänsä saakka, minkä ansiota hän on ollut kosketuksissa Oulun murteen pitkäin. Otimme ensimmäisen nauhoituksen, kun Iiriksen muutosta oli kulunut kolme kuukautta. Vahva murretausta ja vasta hiljattain tapahtunut muutto toiselle mur-

realueelle vaikuttivat osaltaan siihen, että yleisgemmaatio oli säilynyt tuolloin Iiriksen puheessa hyvin. Vuoden 2017 aineisto on kaiken lisäksi nauhoitettu Oulussa, joten myös ympäristö on todennäköisimmin vaikuttanut Iiriksen yleisgemmaation käyttöön.

Iiris muutti syksyllä 2017 Oulusta Turkuun, jossa yleisgemmaatiota ei esiinny (Kettunen 1940, kartta 2). Turun seudun murteissa esiintyy lounaismurteiden erikoisgemmaatiota, joka poikkeaa tavanomaisesta yleisgemmaatiosta. Tieteen termipankki määrittelee lounaismurteiden erikoisgemmaation seuraavasti:

”Lounaismurteiden erikoisgemmaatio koskee konsonantteja p, t, k ja s jälkitavun alussa, kun edellä on soinnillinen äänne ja seuraava vokaaliaines on tai on ollut pitkä, esim. *aikka piissa* (’aikaa piisaa’), *tyytyväissi oltti*” (TTP).

Iiris ei ole omaksunut piirrettä omaan puheeseensa, sillä aineistosta ei löydy yhtäkään lounaismurteiden erikoisgemmaation esiintymää. Uudella murrealueella on kuitenkin vaikutuksensa hänen yleisgemmaation käyttöönsä, koska piirre on karsiutunut hänen puheestaan kokonaan pois vuodessa.

Esimerkkejä yleisgemmaation käytöstä:

- (16) *vitsi ku niitä näky siitä lentokonneen ikkunasta* – (2017)
- (17) *voi että siellä oli tuimaa porukkaa siellä turvatarkastuksessa mä että nyt nyt kyllä ei parane mennä **mikkää vikkaa** että, siellä ei kyllä palijo **hymmyillä** oikeesti herrane aika.* (2017)
- (18) *eipä sitä ite **ossaa** arvostaa oikei.* (2017)
- (19) *käytin tilaisuuttani hyväksi ja kattelin ihan Norjan, tuota teeveetä aipädistä [iPad] ku niillä on ne maarajotukset **ylleensä** että ei pysty kätteleen niitä, ohjelmia suorana Suomesta* – (2017)
- (20) *aina ku **näkkee** turvamiehiä nii **tullee** semmone että onko tehny jotaki väärin tässä.* (2017)
- (21) *aa mä en oo sen jälk(een) mä en oo lukenukkaa sitä **sarjakuvvaa**.* (2018)

Vuoden 2017 aineistossa sana *mitään* herättää erityisesti huomiota, sillä Iiris käyttää siitä yhtäläisesti sekä geminoitunutta että geminoitumatonta muotoa. *Mittää(n)* esiintyy kyseisen vuoden aineistossa neljä kertaa, ja *mitää(n)* puolestaan viisi kertaa. Vuodesta 2018 eteenpäin Iiris tuottaa sanasta poikkeuksetta geminoitumattoman muodon.

Esimerkkejä *mitään*-sanana geminoitumisesta:

- (22) *ei vissiin täältä kannata ottaa **mittään** viikkejä.* (2017)
 (23) *mää otin, maailman hirveimmän juoman mää en oo ikinä juonu **mittää** niip pahhaa.* (2017)
 (24) *joo ei tullu sen kans **mitää** ojelmia kerran ki.* (2017)
 (25) *eihä siinä oo **mitääj** järkeä.* (2018)
 (26) *em mää oikei talvella, käytä **mitään** kesälusikoita tai **mitään** tämmöstä – –* (2019)

Myös sana *pitää* on geminoitumisen kannalta mielenkiintoinen. Murteellinen variantti *pittää* on poikkeuksellinen, sillä sitä esiintyy sekä vuoden 2017 että 2018 aineistossa. Muut yleisgeminaatioesiintymät, joita esiintyy aineistossa useamman kerran, ilmenevät vain saman vuoden nauhoituksissa, toisin sanoen siis vain joko vuoden 2017 tai 2018 nauhoituksessa. *Pittää* on poikkeuksellinen esimerkki myös siksi, koska se on ainoa geminoitunut muoto vuoden 2017 aineistossa, jota on enemmän kuin geminoitumatonta muotoa. Muita aineiston geminoituneita muotoja esiintyy joko vähemmän tai yhtä paljon kuin geminoitumatonta muotoa. Yleiskielinen variantti *pitää* on silti Iiriksen puheessa hallitseva muoto, ja sitä esiintyykin laajalti koko aineistossa.

Esimerkkejä *pitää*-sanon geminoitumisesta:

- (27) *joo no sitähä **pittää** kokkeilla sitte.* (2017)
 (28) *kyllä kaikkien **pittää** tietää tällaset.* (2018)
 (29) ***pittää** sitte ens kerralla kaikki kokeilla.* (2017)
 (30) *mun **pittää** kyllä lukea se sarja loppuu oikeesti.* (2018)
 (31) *se maistu kyllä todella, todellaki niinku just siltä miltä **pittääkin** eli mansikalta.* (2019)

Tutkimustulokseni ovat päinvastaiset verrattuna Marjatta Palanderin (2005) seuruututkimukseen. Yleisgeminaatio kuuluu Palanderin informantin, peitenimeltään Pasiin, kotipaikkakunnan Enonkosken murteeseen. Kun Pasi oli 25-vuotias eli saman ikäinen kuin Iris vuonna 2019, hän oli asunut kotipaikkakunnallaan koko elämänsä yhdentoista kuukauden mittaista armeijaa lukuun ottamatta (Palander 2005: 24). Pasi käyttää yleisgeminaatiomuotoja paljon. 25-vuotiaana otetussa nauhoituksessa hän käyttää yleisgeminaatiomuotoja enemmän kuin missään muussa aiemmassa nauhoituksessa. (Palander 2005: 110.) Iiriksen tilanne on odotuksenmukaisesti päinvastainen. Iiriksen idiolektiin aiemmin kuulunut yleisgeminaatio on kadonnut hänen puheestaan kokonaan, kun hän on muuttanut uudelle murrealueelle, jossa yleisgeminaatiota ei esiinny.

3.3. Persoonapronominit

Taulukossa 3 esitän Iiriksen idiolektissa esiintyvät persoonapronominien varioivat muodot. Olen laskenut jokaisen variantin määrän kultakin tarkasteluvuodelta sekä niiden vuosittaisen prosentuaalisen osuuden.

TAULUKKO 3. Persoonapronominien varianttien esiintymät sekä niiden prosentuaaliset osuudet vuosittain.

	<i>mä</i> f (%)	<i>mää</i> f (%)	<i>minä</i> f (%)
2017	17 (10 %)	150 (88,8 %)	2 (1,2 %)
2018	35 (28 %)	88 (70,4 %)	2 (1,6 %)
2019	13 (16 %)	61 (75,3 %)	7 (8,6 %)
Yhteensä f (%)	65 (17,3 %)	299 (79,7 %)	11 (2,9 %)

Taulukosta 3 käy ilmi, että Iris käyttää puheessaan kolmea eri yksikön ensimmäisen persoonan varianttia: *mä*, *mää* ja *minä*. Eniten Iris viittaa itseensä *mää*-variantilla, jota on selkeä enemmistö kaikista tapauksista. Sitä esiintyy aineistossa yhteensä 299 kertaa, mikä vastaa lähes 80 %:a kaikista aineistossa esiintyneistä persoonapronomineista. Toiseksi eniten hän käyttää varianttia *mä*, jota esiintyy aineistossa yhteensä 65 kertaa. *Mä* kattaa kaikista persoonapronominiesiintymistä yhteensä 17 %. Iris viittaa itseensä jonkin verran myös yleiskielisellä persoonapronominilla *minä*, jota esiintyy aineistossa yhteensä 11 kertaa. *Minä*-variantti kattaa vajaat 3 % kaikista aineiston esiintymistä.

Taulukko 3 osoittaa, että persoonapronominien määrä on laskenut aineistossa vuosittain. Vuonna 2017 persoonapronominiesiintymiä oli yhteensä 169, vuonna 2018 125 ja vuonna 2019 enää 81. Vuoden 2017 esiintymien määrän selittää aineiston poikkeavuus muihin vuosiin verrattuna. Ensimmäinen nauhoitus koostuu Iiriksen matkakertomuksesta, minkä vuoksi hän on äänessä lähes koko nauhoituksen ajan. Myöhemmät nauhoitukset sen sijaan koostuvat dialogeista, joissa *minä* ja Iris olemme äänessä tasapuolisesti.

Esiintymien vähenemistä selittää myös Iiriksen puhutavan muutos. Aineiston valossa hänen puheessaan näyttäisi jatkuvasti lisääntyvän yleiskielisempi puhetapa, jossa persoonapronomini on sisällytetty varsinaiseen verbiin (esimerkiksi *menin, söin, nukuin*).

3.3.1. Mää-variantti

Mää-variantti on hallitseva piirre Iiriksen puheessa. Kuten taulukosta 3 on nähtävissä, Iris käytti varianttia määrällisesti eniten vuonna 2017 ja vähiten vuonna 2019. Prosentuaalisesti vertaillen sitä esiintyy eniten niin ikään vuonna 2017 (noin 89 % kaikista esiintymistä), mutta vähiten vuonna 2018 (70 %). Määrällisesti *mää*-variantin käyttö näyttäisi olevan laskussa, mutta prosentuaalisesti puolestaan nousussa, sillä vuonna 2019 esiintymiä on prosentuaalisesti enemmän edellisvuoteen verrattuna.

Mää esiintyy Iiriksen puheessa laajasti. Hän suosii varianttia ennen kaikkea lausuman alussa sekä vakiintuneissa konteksteissa, kuten sanojen *kun* ja *sit(ten)* jäljessä. Sanan *sit(ten)* kohdalla on jonkin verran variaatiota, sillä sana yhdistyy myös *mä*-variantin kanssa (ks. esimerkki 41). Variantin käyttö on hyvin yhteneväistä koko aineistossa, eikä eri tarkasteluvuosina esiinny mainittavaa vaihtelua.

Esimerkkejä *mää*-variantin käytöstä:

- (32) *mää* olin aiva sulaa vahaa siellä ku joku puhu mulle norjaa siellä. (2017)
- (33) *mää* en tiiä miks *mää* niijku, *mää* kysyin siltä myyjältä että mitä tässä on se luetteli kaikki *mää* että kuulostaapa hirveeltä *mää* silti otin sen. (2017)
- (34) kyllä *mää* muumeja katon aina välillä norjaksi – – (2018)
- (35) *sit* *mää* puhuin norjaa koko viikon nii oli se ihanaa – – (2018)
- (36) *mää* *oon* aivan niijku järkyttyny vieläkin siitä että niijku, eihä nyt Muumimukia nakata nakata roskeen vaikka se ois sirpaleina – – (2019)

3.3.2. Mä-variantti

Iris käyttää puheessaan vaihtelevasti myös *mä*-varianttia. Kuten taulukko 3 osoittaa, vuoden 2018 aineisto kattaa yli puolet kaikista *mä*-variantin esiintymistä. Kasvu edellisvuoteen verrattuna on selkeä. Vuonna 2017 *mä* kattoi ainoastaan 10 % kaikista saman

vuoden persoonapronominiesiintymistä, mutta vuonna 2018 puolestaan 28 %. Vuonna 2019 määrä on laskenut edellisvuodesta, jolloin *mä* edustaa enää 16 %:a kaikista saman vuoden persoonapronominiesiintymistä. Variantti näyttää vakiinnuttaneen asemansa Iiriksen puheessa, vaikka sen edustumien määrä vaihtelee prosentuaalisesti tarkastelujakson aikana.

Iiris näyttää suosivan *mä*-varianttia enimmäkseen vakiintuneissa konteksteissa. Hän käyttää varianttia ennen kaikkea fraaseissa *em mä tiä* ja *em mä tajua*, joita yhteensä esiintyy aineistossa 23 kertaa. Ne kattavat koko aineiston *mä*-variantin esiintymistä peräti 35 %. *Mä* esiintyy aineistossa myös usein liittyneenä yhteen *kun*-partikkelin lyhennetyin muodon *ku* kanssa. Variantti esiintyy Iiriksen puheessa yksinään vain satunnaisesti.

Esimerkkejä *mä*-variantin käytöstä:

- (37) *unelmat murskaantu siinä ku **mä** näin ne hinnat.* (2017)
 (38) *em **mä** tajua mitkä housut ei ne ei ne niijku puvun housutkaan oo mutta vähän semmoset sen tyyliset niin niissä kyllä on ihan ne taskut.* (2018)
 (39) *se on kyllä semmonen että kyllä **mä** tajuan ettei kaikki tykkää siitä mut kyllä **mä** ite, ite just, em **mä** tiä jotenki se on tosi, tosi hyvä mum mielestä.* (2018)
 (40) *joo se on aivan ihana kans **mä** tykkään siitä.* (2019)

Iiris käyttää satunnaisesti sekä *mää*- että *mä*-varianttia samassa lausumassa. Aineiston valossa variantin valinnalle ei näyttäisi olevan mitään erityistä perustetta lukuun ottamatta vakiintunutta *em mä tiä* -fraasia. Iiris käyttää varioivia muotoja seuraavasti:

- (41) ***mää** aattelin ensin että **mää** otan sen joukkoliikennelipun mut sit **mä** aattelin et **mää** nyt säästän siinäkin että **mää** kävelen kun täällä on ei oo hirveen pitkät välimatkat kuitenkaan.* (2017)
 (42) ***mää** niijku tykkään siitä ihan hirveesti, et jotenki, em **mä** tiä onks se niijku, persoonana niim mahtava mut se on ihan uskomattoma hyvä näyttelijä.* (2018)
 (43) *voi että kyllä me ollaa jotenki ollu onnekkaita ku **me** ollaan saatu elää samaan aikaan ku Tuuve [Tove] vaikka **mä** en sillo en osannu arvostaa sitä ku hän oli vielä elossa mutta nyt sitä on alkanu mieltiä että oi **mää** oon elänyt samaan aikaan ku Tuuve [Tove] Jansson.* (2019)

3.3.3. *Minä*-variantti

Iiris viittaa itseensä muutaman kerran myös yleiskielisellä variantilla *minä*. Variantti ei ole Iirixen idiolektissa leimaava tai tyypillinen piirre, sillä se kattaa vain murto-osan kaikista aineistossa esiintyneistä persoonapronomineista. Taulukosta 3 on nähtävissä, että *minä*-variantti on esiintynyt tasaisesti vuosina 2017 ja 2018, mutta yhtäkkiä lisääntynyt tultaessa vuoteen 2019. Prosentuaalisesti nousu on merkittävä: vuonna 2019 *minä*-variantin esiintymien määrä on noussut peräti 250 % vuoteen 2018 verrattuna. Vuoden 2019 esiintymät kattavatkin yli puolet variantin kokonaismäärästä.

Iiris käyttää *minä*-varianttia useimmiten retorisenä tehokeinona. Hän suosii variantin käyttöä humoristissa tilanteissa, jolloin hänen äänensävyensäkin hieman muuttuu. Ilmiötä on vaikea havainnollistaa kontekstista irrotetuilla kirjallisilla esimerkeillä, sillä äänensävyllä on merkittävä rooli variantin käytössä. Iiris kuitenkin käyttää *minä*-varianttia seuraavasti:

- (44) *vieressä oleva otti lehev vaa esille ja rupes lukkeen ni **minä** siinä luin rukouksia.* (2017)
- (45) *se oli vissiin vähä enemmän lentäny ja, enemmän turbulenssiä kokenu ku **minä**.* (2017)
- (46) *no en oo **minäkään** kyllä vähää aikaa, [naurua] vähää aikaa kattonu.* (2018)

Vuonna 2019 Iiris muuttaa variantin käyttötarkoitusta. Hän puhuu nauhoituksen ensimmäisten viiden minuutin aikana poikkeuksellisen muodollisesti. Iiris käyttää huoliteltua yleiskieltä ja ikään kuin puhuttelee nauhuria samaan tapaan kuin radiojuontaja puhuttelee hänelle näkymättömiä kuuntelijoita:

- (47) *sitä ennen käymme tässä syömässä ja kaupassa ja.*
- (48) *me tässä pohdittii vähän näitä, aiheita, mistä me tässä juteltas vaikka ainaha aina tämä menee niin että me pohditaan lähetään jostakin aiheesta liikkeelle sitten se eskaloituu vähän ii ihan ties minne menee sivuraiteille nämä puheet.*

Ensimmäisten viiden minuutin jälkeen Iiris alkaa yhtäkkiä puhua tavanomaiseen tapansa ja puhuttelee nauhurin sijaan jälleen minua. Puhetavan vaihdoksen jälkeen *minä*-varianttia ei esiinny aineistossa enää kertaakaan.

Esimerkkejä *minä*-variantin käytöstä vuodelta 2019:

- (49) *joo minäki aion, tekasta ne, kirjatentit ennen kun, minäkin lähen siis Norjaan viettämään oikein kansallispäivää – –*
- (50) *minä saan onneksi täällä nauttia täällä Turussa näistä pistaasijäätelöistä sun muuta.*
- (51) *minä en onneksi ole yhtäkään kuunnellut enkä mielellään haluaiskaa – –*

Erikoisen puhutavan valinta selittänee *minä*-variantin äkillisen nousun vuoden 2019 aineistossa. On silti yllättävää, että Iris puhuu aluksi poikkeuksellisen yleiskielisesti. Nauhoitustilanne ja -olosuhteet olivat tavanomaiset, eikä hän vierastanut tai jännittänyt nauhuria. Nauhoitustilanteet saattavat hermostuttaa joitakin ihmisiä, mikä voisi selittää puhutavan vaihdoksen. Vastaavaa ilmiötä ei ilmene edes ensimmäisessä, vuoden 2017 nauhoituksessa, vaikka hän mainitsee alussa hieman jännittävänsä nauhoitustilannetta. Vuoden 2019 nauhoitustilanteessa ainoa tavanomaisesta poikkeava tekijä oli ajankohta. Nauhoitamme yleensä keskustelumme iltapäivällä, mutta viimeisen nauhoituksen otimme poikkeuksellisesti aamulla. On mahdollista, että ajankohdalla on ollut merkitystä nauhoitteen poikkeavuuteen, sillä vireystila on erilainen aamulla kuin iltapäivällä.

3.4. Yhteenveto

Tutkimukseni tuloksista on havaittavissa, että Iiriksen idiolekti on yleiskielistynyt tarkastelujakson aikana. Iiriksen puheessa on tapahtunut merkittäviä muutoksia Oulun murteelle tyypillisten piirteiden kannalta. Yleisgemiaatiota Iris ei enää käytä, ja Oulun murteelle ominainen *-sA*-inessiivin määrä on vähentynyt muutamii esiintymiin. Aineiston valossa on hyvin mahdollista, että *-sA*-variantti katoaa Iiriksen puheesta jossain vaiheessa kokonaan yleisgemiaation tavoin. Oulun murrepiirteet näyttävät korvautuvan yleiskielisillä vastineilla. Niiden määrä on kasvanut tarkastelujakson aikana olennaisesti.

Oulun murrepiirteiden karsiutumiselle voi olla monta syytä. Iris on muuttanut uudelle murrealueelle, joka poikkeaa merkittävästi hänen kotimurteestaan. Vaikka hänellä on edelleen oululaisia ystäviä ja sukulaisia, ja hän vieraillee kaupungissa silloin tällöin,

etäisyys vanhaan kotikaupunkiin on varmasti vaikuttanut hänen murteellisuuteensa. Suurin vaikuttava tekijä lienee kuitenkin Iiriksen tunneside Ouluun ja sen murteeseen. Iiriksen suhde Ouluun on löyhä ja negatiivinen, minkä hän on tuonut ilmi myös nauhoitusten aikana. Iiriksen kotimurteen variantit olisivat todennäköisesti säilyneet paremmin, jos hän integroituisi Ouluun voimakkaammin (Kurki 2005: 177).

On yllättävää, ettei Iiris ole omaksunut Turun murteesta yhtään piirrettä omaan puheeseensa. Turun murre tunnetaan leimallisena, vahvana ja helposti tunnistettavana murteena (Mielikäinen 2016). Olisi odotuksenmukaista, että Iiris olisi omaksunut murteesta jotakin omaan puheeseensa etenkin viimeisten nauhoitusten ajankohtana, jolloin hän oli ehtinyt asua kaupungissa yli puolentoista vuoden ajan. Murrealueen muutos on vaikuttanut kotimurteen piirteiden karsiutumiseen, muttei uusien omaksumiseen.

4. PÄÄTÄNTÖ

Olen tarkastellut kandidaatintutkielmassani yhden idiolektin kehitystä ja variaatiota. Aineistoni koostuu minun ja informanttini Iiriksen välisistä arkikeskusteluista, joita olen nauhoittanut joulukuun 2017 ja huhtikuun 2019 välisenä aikana. Olen litteroinut aineistosta kielenpiirteet, joita tutkin tässä tutkielmassa. Olen valinnut tutkittaviksi piirteiksi inessiivin, yleisgemiaation sekä persoonapronominit, sillä niitä esiintyy aineistossani laajalti. Olen koostanut litteroidusta aineistosta taulukoita ja analysoinut variantteja sekä kvalitatiivisesti että kvantitatiivisesti.

Ensimmäinen tutkimuskysymykseni oli, millaisia mahdollisia muutoksia Iiriksen inessiivin, yleisgemiaation ja persoonapronominien käytössä on tapahtunut. Hänen idiolektinsa on yleiskielistynyt tarkastelujakson aikana. Iiriksen puheessa ei enää esiinny yleisgemiaatiota, ja murteellinen inessiivin variantti *-sA* on sekin osoittanut katoamisen merkkejä viimeisimmän aineiston perusteella. Hän on alkanut käyttää yhä enemmän geminoitumattomia muotoja sekä *-ssA*-inessiiviä, jotka ovat yleiskielisiä kielenpiirteitä. Persoonapronomineista Iiris käyttää eniten *mää*-varianttia sekä rinnalla *mä*- ja *minä*-variantteja. Esiintymien määrä on vähentynyt tarkastelujakson aikana, ja hän on yhä enemmän alkanut sisällyttää persoonapronominin käyttämäänsä verbiin.

Toinen tutkimuskysymykseni oli, millaisissa konteksteissa hän käyttää kutakin varianttia. Yleiskielistä inessiiviä Iiris käyttää laajalti lähes jokaisessa kontekstissa. Murteellista inessiiviä hän näyttää käyttävän enimmäkseen vakiintuneessa kontekstissa, kun murteellista varianttia edeltää yleiskielinen inessiivi. Yleisgemiaatiolle ei näyttäisi olevan erityistä vakiintunutta esiintymiskontekstia vuoden 2017 aineistossa. Persoonapronomineista Iiris vaikuttaa käyttävän *mää*-varianttia etenkin lausumien alussa. *Mä* ja *minä* näyttävät vakiintuneen tiettyihin konteksteihin. *Mä* esiintyy enimmäkseen vakiintuneissa fraaseissa, kuten *em mä tiä* ja *em mä tajua*. *Minä* puolestaan toimii retorisenä tehokeinona ja esiintyy enimmäkseen humoristisissa konteksteissa sekä muodollisemmassa puheessa.

Tutkielmaa tehdessäni yllätyin, miten paljon Iiriksen idiolekti on muuttunut varsin lyhyen ajan sisällä. Hypoteesini oli, että hänen idiolektinsa olisi kokenut joitakin muutok-

sia. En silti osannut odottaa, että yleisgeminaatio katoaisi hänen puheestaan kokonaan ja *-sA*-varianttikin olisi vähentynyt noin merkittävästi.

Tutkielman tekeminen on ollut minulle hyvin mieluisaa. Aloitin aineiston keruun kaksi vuotta sitten, jolloin olin vasta hiljattain aloittanut yliopisto-opintoni. Aineiston keruussa on ollut omat haasteensa, sillä välimatka Oulun ja Turun välillä on yllättävän pitkä eikä kahden eri aikataulun sovittaminen yhteen ole aina ollut täysin mutkatonta. Haasteista huolimatta olemme aina saaneet järjestettyä mahdollisuuden nauhoituksille sovittusti noin puolen vuoden välein. Kiitän Iiristä antoisista keskusteluista sekä sujuvasta yhteistyöstä.

Kandidaatintutkielma on varsin rajallinen, minkä vuoksi en kyennyt hyödyntämään aineistoani kuin vain osin. Keräämästäni aineistosta riittäisi vielä paljon analysoitavaa jatkotutkimuksiinkin. Olisi mielenkiintoista tutkia esimerkiksi Iiriksen svaavokaalin käyttöä. Tutkielmani jättää vielä paljon avoimia kysymyksiä tulevaisuuden näkökulmasta ajateltuna. Miten Iiriksen idiolektille käy tulevaisuudessa? Jääkö *-sA*-variantti lopullisesti hänen puheestaan pois? Voisiko hänen puheeseensa ilmestyä Turun murteen piirteitä? Vähentyykö persoonapronominien esiintymät tulevaisuudessakin? Jatkotutkimuksia ajatellen idiolektin seuruuta olisi hyvä jatkaa, jotta aineistoa ja uusia tutkimustuloksia saataisiin vielä lisää. Keräämäni aineisto on erittäin mielenkiintoinen ja kattava, minkä vuoksi tutkimusta olisi antoisaa jatkaa pro gradu -tutkielmassa.

LÄHTEET

Tutkimusaineisto

Tutkielman tekijän ja informantin välisiä yksityiskeskusteluja vuosilta 2017–2019 (2 h 45 min). Säilytteillä tutkielman tekijän hallussa.

Lähteet

- CAMBERS, J. K. – TRUDGILL, PETER 1980: *Dialectology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- ISTO, SANNA 2014: *Murteen muuttuminen entisen Alatornion alueella: murteenseuruun kolmas kierros*. Pro gradu -tutkielma. Oulun yliopisto, suomen kielen oppiaine.
- KETTUNEN, LAURI 1940: *Suomen murteet III A. Murrekartasto*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- KUKKONEN, SARI 2002: *Lapinlahden murteen muuttumisesta*. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto, suomen kielen laitos.
- KUNNAS, NIINA 2007: *Miten muuttuu runokyllien kieli. Reaaliaikatutkimus jälkitavujen A-loppuisten vokaalijonojen variaatiosta vienalaismurteisissa*. Oulun yliopisto, suomen kielen, informaatiotutkimuksen ja logopedian laitos. <http://jultika.oulu.fi/files/isbn9789514284953.pdf> (5.12.2019).
- KURKI, TOMMI 2005: *Yksilön ja ryhmän kielen reaaliaikainen muuttuminen: kielenmuutosten seuraamisesta ja niiden tarkastelussa käytettävistä menetelmistä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- LAASANEN, MIKKO 2016: Näennäisaikametodin taustaoletusten teoreettista tarkastelua. – *Virittäjä* 120 (1) s. 59–60.
- LABOV, WILLIAM 2001: *Principles of linguistic change. Vol. 2, Social factors*. Malden: Blackwell.
- LAPPALAINEN, HANNA 2004: *Variaatio ja sen funktiot. Erään sosiaalisen verkoston jäsenten kielellisen variaation ja vuorovaikutuksen tarkastelua*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

- LINDBERG, KRISTIINA 2005: *Miten Turussa puhutaan? Kuuden idiolektin reaaliaikainen muuttuminen 1970-luvulta 2000-luvulle*. Pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto, suomen kielen laitos.
- MIELIKÄINEN, AILA 2016: Miten murteista puhutaan? – *Kielikello* 4/2016.
- MILLASKANGAS, LEA 2018: *Reaaliaikatutkimus Iin puhekielen muuttumisesta*. Pro gradu -tutkielma. Oulun yliopisto, suomen kielen oppiaine.
- MOILANEN, SANNA 2003: *Hailuodon murteen reaaliaikainen muuttuminen*. Pro gradu -tutkielma. Oulun yliopisto, suomen kielen oppiaine.
- MUSTANOJA, LIISA 2011: *Idiolekti ja sen muuttuminen. Reaaliaikatutkimus Tampereen puhekielestä*. Tampere: Tampere University Press.
- NAHKOLA, KARI – SAANILAHTI, MARJA 2001: *Kymmenen vuotta myöhemmin: Seuruututkimus kielenmuutosten etenemisestä yksilön kielessä ja puheyhteisössä*. Turku: Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitos.
- NUOLIJÄRVI, PIRKKO 2000: Sosiolingvistiikka kielentutkimuksen kentässä. – Kari Sajavaara & Arja Piirainen-Marsh (toim.), *Kieli, diskurssi & yhteisö* 13–37. Jyväskylä: Soveltavan kielentutkimuksen keskus.
- NUOLIJÄRVI, PIRKKO – SORJONEN, MARJA-LEENA 2005: *Miten kuvata muutosta. Puhutun kielen tutkimuksen lähtökohtia murteenseuruuhankkeen pohjalta*. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 133. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus. http://scripta.kotus.fi/www/verkkojulkaisut/julk13/miten_kuvata_muutos_verkkojulkaisu_13.pdf (5.12.2019).
- PALANDER, MARJATTA 2005: *Lapsuudesta keski-ikään. Seuruututkimus itäsavolaisen yksilömurteen kehityksestä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- PIETILÄ, HANNE 2014: *Yksilötutkimus yhdeksänvuotiaan loimaalaisen murrepiirteistä*. Pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto, suomalais-ugrilainen kielentutkimus.
- TANSKANEN, PIRJO 2005: *Seuruututkimus juukalaisnuorten puhekielen muuttumisesta*. Pro gradu -tutkielma. Joensuun yliopisto, suomen kielen ja kulttuuritieteiden laitos.

TTP = Tieteen termipankki.

<https://tieteentermipankki.fi/wiki/Kielitiede:erikoisgeminaatio>

(2.12.2019)